

Секція Право	
УДК 349.2	
Дата першого надходження статті до видання	2026-01-15
Дата прийняття статті до друку після рецензування	2026-02-15
Дата публікації/оприлюднення	2026-02-28

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ СІМ'ЯМ ЗАГИБЛИХ ЗАХИСНИКІВ УКРАЇНИ

Гресько О. О. студентка IV курсу бакалаврату
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
Національний університет «Львівська політехніка»

Свистун І. В. студентка IV курсу бакалаврату
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
Національний університет «Львівська політехніка»

Пукій С. А. студентка IV курсу бакалаврату
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
Національний університет «Львівська політехніка»

Шуригайло М. І. студентка IV курсу бакалаврату
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
Національний університет «Львівська політехніка»

Науковий керівник: **Остапенко Л. О.** д.юр.н., професор кафедри
цивільного права та процесу Навчально-наукового
інституту права, психології та інноваційної освіти
Національний університет «Львівська політехніка»

Анотація. У сучасних умовах розвитку української державності особливого значення набуває проблема забезпечення належного соціального та правового захисту сімей військовослужбовців, які загинули під час захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності держави. Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України суттєво посилила актуальність цього питання, адже тисячі українських родин втратили своїх близьких унаслідок бойових дій. У таких умовах одним із ключових завдань державної політики стає створення ефективної системи правових гарантій соціальної підтримки сімей загиблих захисників України, яка б забезпечувала не лише матеріальну допомогу, а й комплексний соціальний, психологічний та правовий захист.

Правові гарантії соціальної підтримки сімей загиблих військовослужбовців є важливим елементом соціальної функції держави та проявом її відповідальності перед громадянами, які віддали життя за захист країни. Забезпечення таких гарантій здійснюється через систему законодавчих, організаційних та фінансових механізмів, спрямованих на підтримку членів сімей загиблих захисників, зокрема їхніх дружин, дітей, батьків та інших утриманців. Відповідні гарантії передбачають надання

соціальних виплат, пільг, компенсацій, медичної та психологічної допомоги, забезпечення доступу до освіти, житлових програм, а також інших форм соціальної підтримки.

Нормативно-правове регулювання соціального захисту сімей загиблих захисників України базується на низці законодавчих актів. Серед ключових документів слід відзначити Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», а також інші нормативно-правові акти, які визначають порядок надання соціальних гарантій, пільг і компенсацій. Важливе значення має також Конституція України, яка закріплює право громадян на соціальний захист та зобов'язує державу створювати умови для реалізації цього права.

Соціальна підтримка сімей загиблих військовослужбовців включає різноманітні форми допомоги. Однією з основних є одноразова грошова допомога, яка виплачується членам сім'ї загиблого військовослужбовця відповідно до чинного законодавства. Крім того, передбачені щомісячні соціальні виплати, пільги на оплату житлово-комунальних послуг, безоплатне медичне обслуговування, забезпечення санаторно-курортним лікуванням, а також надання державної підтримки у сфері освіти для дітей загиблих захисників.

Важливим елементом соціальної підтримки є також забезпечення психологічної та реабілітаційної допомоги членам сімей загиблих військовослужбовців, оскільки втрата близької людини внаслідок війни супроводжується значними психологічними травмами. У цьому контексті важливу роль відіграють державні та громадські програми психологічної підтримки, спрямовані на допомогу сім'ям у подоланні наслідків втрати та адаптації до нових життєвих умов.

Водночас, попри наявність нормативно-правової бази, система соціальної підтримки сімей загиблих захисників України стикається з низкою проблем. До них належать складність процедур отримання соціальних виплат, недостатня координація між державними органами, нерівномірність доступу до соціальних послуг у різних регіонах, а також недостатній рівень інформаційної підтримки сімей щодо їхніх прав та можливостей отримання державної допомоги. У зв'язку з цим особливого значення набуває необхідність удосконалення правових механізмів соціального захисту та підвищення ефективності реалізації державної політики у цій сфері.

Отже, проблема забезпечення ефективної системи правових гарантій соціальної підтримки сімей загиблих захисників України є надзвичайно важливою як з правової, так і з соціальної точки зору. Її вирішення потребує комплексного підходу, який передбачає вдосконалення законодавчої бази, підвищення ефективності діяльності державних інституцій, а також розвиток програм соціальної, психологічної та правової підтримки членів сімей загиблих військовослужбовців.

Ключові слова: соціальний захист, правові гарантії, сім'ї загиблих військовослужбовців, державна соціальна політика, соціальні виплати, пільги, соціальна підтримка, військовослужбовці, соціальне забезпечення, правове регулювання

LEGAL GUARANTEES OF SOCIAL SUPPORT FOR THE FAMILIES OF UKRAINE'S FALLEN DEFENDERS

Gresko O. O., 4th year undergraduate student of the Educational and Scientific Institute of Law, Psychology and Innovative Education, Lviv Polytechnic National University

Svystun I. V., 4th year undergraduate student of the Educational and Scientific Institute of Law, Psychology and Innovative Education, Lviv Polytechnic National University

Pukiy S. A., 4th year undergraduate student of the Educational and Scientific Institute of Law, Psychology and Innovative Education, Lviv Polytechnic National University

Shurigaylo M. I., 4th year undergraduate student of the Educational and Scientific Institute of Law, Psychology and Innovative Education, Lviv Polytechnic National University

Scientific supervisor: **Ostapenko L. O.**, Doctor of Law, Professor of the Department of Civil Law and Process, Educational and Scientific Institute of Law, Psychology and Innovative Education, Lviv Polytechnic National University

Abstract. In the current context of Ukraine's state-building, the issue of ensuring adequate social and legal protection for the families of servicemen who have died defending the country's independence, sovereignty and territorial integrity has taken on particular significance. The Russian Federation's full-scale armed aggression against Ukraine has significantly heightened the urgency of this issue, as thousands of Ukrainian families have lost loved ones as a result of the hostilities. In such circumstances, one of the key tasks of state policy is to establish an effective system of legal guarantees for the social support of the families of Ukraine's fallen defenders, which would provide not only material assistance but also comprehensive social, psychological and legal protection.

Legal guarantees of social support for the families of fallen servicemen are an important element of the state's social function and a manifestation of its responsibility towards citizens who gave their lives to defend the country. Such guarantees are provided through a system of legislative, organisational and financial mechanisms aimed at supporting the family members of fallen defenders, in particular their wives, children, parents and other dependants. These guarantees provide for the provision of social benefits, privileges, compensation, medical and psychological assistance, access to education, housing programmes, and other forms of social support.

The regulatory framework for the social protection of the families of Ukraine's fallen defenders is based on a number of legislative acts. Key documents include the Law of Ukraine 'On the Status of War Veterans and Guarantees of Their Social Protection', the Law of Ukraine 'On the Social and Legal Protection of Servicemen and Members of Their Families', as well as other regulatory acts that define the procedure for providing social guarantees, benefits and compensation. The Constitution of Ukraine is also of great importance, as it enshrines citizens' right to social protection and obliges the state to create conditions for the realisation of this right.

Social support for the families of fallen servicemen includes various forms of assistance. One of the main forms is a one-off cash payment, which is paid to the family members of the fallen serviceman in accordance with current legislation. In addition, monthly social payments, benefits for housing and utility bills, free medical care, provision of sanatorium and resort treatment, as well as state support in the field of education for the children of fallen defenders are provided.

An important element of social support is also the provision of psychological and rehabilitation assistance to the family members of fallen servicemen, as the loss of a loved one as a result of war is accompanied by significant psychological trauma. In this context, state and community psychological support programmes play a vital role, aimed at helping families cope with the consequences of their loss and adapt to new living conditions.

At the same time, despite the existence of a regulatory framework, the system of social support for the families of Ukraine's fallen defenders faces a number of challenges. These include the complexity of procedures for obtaining social benefits, insufficient coordination

between state bodies, uneven access to social services across different regions, as well as a lack of information support for families regarding their rights and opportunities to receive state assistance. In this regard, the need to improve legal mechanisms for social protection and enhance the effectiveness of state policy implementation in this area takes on particular significance.

Consequently, the issue of ensuring an effective system of legal guarantees for social support for the families of Ukraine's fallen defenders is of paramount importance from both a legal and a social perspective. Resolving this issue requires a comprehensive approach, which entails improving the legislative framework, enhancing the effectiveness of state institutions, and developing programmes for the social, psychological and legal support of family members of fallen servicemen.

Keywords: social protection, legal safeguards, families of fallen servicemen, state social policy, social benefits, concessions, social support, servicemen, social security, legal regulation

ВСТУП

Актуальність проблеми. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю забезпечення належного рівня соціального захисту сімей загиблих захисників України в умовах триваючої війни. Втрата годувальника значно погіршує соціально-економічне становище родини, тому держава повинна гарантувати ефективні механізми соціальної підтримки.

Крім того, зростання кількості сімей загиблих військовослужбовців потребує вдосконалення системи правового регулювання соціального захисту та підвищення ефективності реалізації існуючих соціальних гарантій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей досліджується багатьма українськими науковцями. Зокрема, питання правового забезпечення соціального захисту військовослужбовців розглядаються у працях О. Бандурки, М. Шумило, В. Горбуліна, Н. Нижник та інших учених.

У наукових працях аналізуються особливості правового регулювання соціальних гарантій, механізми реалізації державної соціальної політики, а також проблеми функціонування системи соціального забезпечення військовослужбовців.

Виділення невирішеної частини проблеми. Попри значну кількість наукових досліджень, низка важливих аспектів соціальної підтримки сімей загиблих захисників України залишається недостатньо дослідженою. Зокрема, потребують подальшого аналізу питання ефективності реалізації законодавчих гарантій, удосконалення механізмів взаємодії державних органів та розширення програм соціальної підтримки для членів сімей загиблих військовослужбовців.

Мета статті. Метою статті є аналіз правових гарантій соціальної підтримки сімей загиблих захисників України, а також визначення основних напрямів удосконалення законодавчого та організаційного забезпечення соціального захисту цієї категорії громадян.

Наукова новизна. Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі правових гарантій соціальної підтримки сімей загиблих захисників України в умовах сучасних викликів, а також у визначенні перспективних напрямів удосконалення державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей.

Практичне значення. Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями при розробленні та вдосконаленні програм соціальної підтримки сімей загиблих захисників України.

РЕЗУЛЬТАТИ

Збройна агресія російської федерації проти України, що набула повномасштабного характеру з 24 лютого 2022 року, призвела до незворотніх людських втрат. Тисячі українських захисників і захисниць загинули, захищаючи суверенітет, територіальну цілісність та незалежність держави. Їхні сім'ї залишилися не лише з тягарем непоправної втрати, але й з нагальними соціально-економічними проблемами. У зв'язку з цим держава зобов'язана забезпечити належний правовий захист та гідний рівень матеріальної підтримки родин загиблих.

Правову основу соціальної підтримки сімей загиблих захисників України становлять: Конституція України, Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», постанови Кабінету Міністрів України, накази відповідних міністерств, а також численні зміни до законодавства, що були прийняті в умовах воєнного стану [1].

Першочерговим завданням законодавця є чітке визначення кола осіб, які набувають статусу «членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України» та відповідно мають право на передбачені державою гарантії. Відповідно до статті 10-1 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (у редакції Закону № 3515-IX від 09.12.2023, що набрав чинності 29 березня 2024 року), до кола таких осіб належать:

- батьки (усиновлювачі) загиблого;
- вдова (вдівець), а також особа, з якою загибла особа проживала однією сім'єю, але не перебувала у зареєстрованому шлюбі;
- діти, у тому числі усиновлені, зачаті за життя загиблої особи та народжені після її смерті, включно з дітьми, щодо яких загиблу особу за її життя було позбавлено батьківських прав;
- внуки загиблої особи, якщо на момент загибелі їхні батьки також загинули (померли);
- утриманці загиблої (померлої) особи.

Важливою новелою Закону № 3515-IX від 09.12.2023 стало офіційне закріплення права повнолітніх дітей на одноразову грошову допомогу, що раніше на практиці ставало предметом судових спорів. До цих змін чинна редакція статті 16-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» передбачала право на ОGD лише для дітей, які перебували на утриманні, що фактично виключало повнолітніх осіб зі сфери права на допомогу. Після набрання чинності оновленим законом принцип не звуження соціальних гарантій у часі було підтверджено судовою практикою, яка стала на бік повнолітніх дітей навіть у справах, де загибель сталася до 29 березня 2024 року [2].

Підтвердженням статусу є «Посвідчення члена сім'ї загиблого Захисника чи Захисниці України», що видається органами соціального захисту населення за зареєстрованим місцем проживання протягом одного місяця з дати подання документів. Дітям до 14 років замість посвідчення видається довідка матері або іншому повнолітньому члену сім'ї або опікуну (стаття 8-1 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту») [3].

Одноразова грошова допомога є одним із центральних елементів системи соціального захисту сімей загиблих захисників. Правова основа її виплати закріплена у статті 16-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та

членів їх сімей», а також у Постанові Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 168 та Наказі Міністерства оборони України від 25 лютого 2023 року № 45.

Розмір ОGD становить 750 прожиткових мінімумів доходів громадян, встановлених для працездатних осіб станом на 1 січня календарного року, в якому особа загинула. Станом на 2024 рік ця сума складає 2 271 000,00 гривень. Водночас Верховна Рада України прийняла закон, що запровадив гарантований стандарт державної підтримки у розмірі 15 мільйонів гривень для кожної родини загиблого захисника, встановивши рівні умови для сімей загиблих та зниклих безвісти.

Законодавець усунув суттєву нерівність, що існувала між сім'ями тих, чиї рідні були офіційно визнані загиблими, та сім'ями зниклих безвісти. Раніше сім'ї зниклих безвісти отримували грошове забезпечення впродовж усього часу пошуку, а після встановлення факту загибелі ще й повну суму ОGD, тоді як сім'ї визнаних загиблими отримували лише фіксовану суму. Прийнятий закон ліквідував цю диспропорцію, закріпивши принцип рівності усіх родин, які пережили однакову втрату. Після досягнення граничної суми підтримки у 15 мільйонів гривень родина отримує право на призначення пенсій у зв'язку з втратою годувальника та відповідних державних пільг [4].

Для призначення та виплати ОGD заявник подає до Міністерства у справах ветеранів України відповідну заяву — у паперовій формі (поштою на адресу Мінветеранів або через Центри надання адміністративних послуг) або в електронній формі через портал «Дія». Відмову у виплаті ОGD за наявності всіх необхідних документів члени сім'ї загиблого мають право оскаржити в судовому порядку до адміністративного суду [5].

Пенсійне забезпечення сімей загиблих військовослужбовців регулюється Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» та Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Відповідно до зазначених законів непрацездатні члени сімей загиблих або померлих військовослужбовців, які перебували на їхньому утриманні, мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника.

Розміри пенсії визначаються залежно від складу сім'ї та обставин смерті. Зокрема, для батьків або одного з батьків, дружини (чоловіка) загиблого військовослужбовця пенсія встановлюється у розмірі 70% грошового забезпечення загиблого годувальника, незалежно від наявності інших непрацездатних членів сім'ї. Одній непрацездатній дитині також призначається 70% грошового забезпечення; якщо право на пенсію мають двоє і більше дітей — по 50% грошового забезпечення на кожну дитину, але не менше встановленого мінімального розміру.

Мінімальний розмір пенсії у зв'язку з втратою годувальника для батьків та дружини (чоловіка) не може бути меншим за 7 800 гривень, а для двох і більше дітей — не менше 10 020 гривень на кожного. Максимальний розмір пенсії не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів для непрацездатних осіб. Незалежно від причини смерті годувальника ці ліміти застосовуються до кожного непрацездатного члена сім'ї окремо [6].

Особливу увагу слід звернути на пільгові умови призначення пенсії матерям та дружинам загиблих. Відповідно до Закону «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», матері та дружини військовослужбовців, які загинули у період проходження служби, мають право на призначення дострокової пенсії за віком після досягнення 50 років за наявності страхового стажу не менше 20 років. Дружина, яка здійснює догляд за спільною дитиною загиблого віком до восьми років, має право на пенсію незалежно від свого віку та працездатності.

Право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника поширюється також на сім'ї військових, зниклих безвісти за особливих обставин. Пенсія призначається за умови, що загибель або зникнення безвісти настали під час проходження служби, не пізніше трьох місяців після звільнення зі служби або пізніше — внаслідок поранення, контузії чи захворювання, отриманих під час служби. Починаючи з 1 березня 2027 року всі такі виплати індексуватимуться щороку автоматично, без подання додаткових заяв [7].

Окрім грошових виплат, сім'ям загиблих захисників гарантується широка система пільг, передбачена статтями 13–15 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (зі змінами). До основних пільг належать:

- безплатне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів;
- безплатне першочергове зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів);
- безплатне забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування;
- 50-відсоткова знижка плати за користування житлом (квартирна плата) в межах норм, передбачених чинним законодавством;
- 50-відсоткова знижка на плату за комунальні послуги та паливо;
- підвищення пенсії або щомісячного довічного грошового утримання на 25% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність (для вдів/вдівців, які не вступили в повторний шлюб).

Пільги щодо плати за житло, комунальні послуги та паливо надаються сім'ям загиблих незалежно від виду житла чи форми власності на нього і поширюються на всіх членів сім'ї, які проживають разом з отримувачем пільги (стаття 14 Закону «Про статус ветеранів війни»).

Члени сімей загиблих захисників мають право на безплатну психологічну допомогу. Органи виконавчої влади та виконавчі комітети місцевих рад зобов'язані надавати допомогу сім'ям загиблих військовослужбовців у будівництві індивідуальних жилих будинків. Пільги у сфері освіти для дітей загиблих визначені відповідними нормами законодавства про освіту та передбачають першочергове зарахування до закладів освіти, надання місць у гуртожитках тощо. Відповідно до статті 23 Закону «Про статус ветеранів війни», посадові особи і громадяни, винні в порушенні законодавства про соціальний захист ветеранів війни та їх сімей, несуть відповідальність згідно з законодавством України [8].

Важливою гарантією є наявність розгалуженої процедурної бази для реалізації соціальних прав сімей загиблих. Для підтвердження статусу необхідно звернутися до органу соціального захисту населення за місцем реєстрації та подати відповідні документи: документи, що засвідчують родинні стосунки з загиблим; свідоцтво про смерть або рішення суду про визнання особи безвісно відсутньою чи померлою; документи про проходження загиблим військової служби тощо. З 2 січня 2025 року цифровізовано послугу отримання витягу з Єдиного державного реєстру ветеранів війни (ЄДРВВ) у Центрах надання адміністративних послуг.

Члени сімей загиблих захисників мають право на безплатну правничу допомогу щодо питань, пов'язаних із їх соціальним захистом. Ветерани війни та члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни звільняються від судових витрат, пов'язаних з розглядом таких питань (стаття 22 Закону України «Про статус ветеранів війни»; стаття 8 Закону України «Про безплатну правову допомогу»). Держава гарантує право на всі види правничих послуг через систему безплатної правової допомоги, що надаються в усіх регіонах України.

Відповідно до чинного законодавства, у разі відмови у призначенні виплат члени сімей загиблих мають право на судовий захист. Справи щодо соціального захисту військовослужбовців та їх сімей розглядаються адміністративними судами в порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України. При поданні позовної заяви необхідно зазначити відомості про позивача та відповідача, обставини справи, докази, що підтверджують порушення прав, і прикласти копію рішення про відмову у виплаті. Практика адміністративних судів свідчить про готовність судової системи захищати соціальну справедливість, зокрема в питанні права повнолітніх дітей на ОГД [9].

Важливою складовою системи підтримки є й інформаційно-консультаційне забезпечення. Урядовий контактний центр, Міністерство у справах ветеранів України, Пенсійний фонд України та органи соціального захисту населення надають роз'яснення щодо порядку оформлення документів і реалізації прав. Електронний портал «Дія» забезпечує можливість подачі заяв на більшість виплат в онлайн-режимі. Громадські організації — зокрема, Ветеранський фонд «Поруч з ветераном», Уповноважений Верховної Ради з прав людини, Правовий навігатор — надають психологічну, соціальну та правову підтримку сім'ям загиблих [10].

Проблемні моменти та ризики. Одним із найгостріших проблемних моментів залишається складність процедури отримання одноразової грошової допомоги. Соціальні мережі та правозахисні організації фіксують численні звернення родин загиблих, які стикаються з відмовами або затяжними процедурами оформлення документів. Процедура збору та подання документів — витяги з наказів, довідки про обставини загибелі, документи про склад сім'ї, підтвердження факту спільного проживання тощо — для сімей, що перебувають у стані гострого горя, є надмірно складною

Особливо проблемним є підтвердження «фактичного шлюбу» — спільного проживання без реєстрації. Відповідно до Наказу МОУ № 45 від 25.02.2023, фактична дружина (фактичний чоловік) має право на ОГД нарівні з офіційним подружжям. Однак на практиці доведення цього факту вимагає судового встановлення юридичного факту спільного проживання, що передбачає окремий судовий процес і є вкрай важким тягарем для вдів і вдівців у стані втрати [11].

Ще однією проблемою є затримки виплат навіть за умови правомірно поданих заяв. Відомі випадки, коли родини очікували на рішення про призначення ОГД понад шість місяців, а рішення надходили лише після судових позовів. Відсутність чітких законодавчих строків розгляду заяв та їх примусового виконання створює умови для системного порушення прав.

Серйозним проблемним моментом, що фактично звужує гарантований законом обсяг пільг, є зупинення безоплатного санаторно-курортного лікування для сімей загиблих. На підставі абзацу 18 п. 3 Прикінцевих положень Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» на 2024 рік було зупинено дію пункту 3 частини 1 статті 15 Закону «Про статус ветеранів війни». Це означає, що сім'ї загиблих втрачають реальну можливість відновлення здоров'я в умовах, коли психологічне та фізичне виснаження родин є особливо гострим.

Особливо вразливою категорією є сім'ї загиблих захисників, які є внутрішньо переміщеними особами. Станом на кінець 2024 року в Україні зареєстровано близько 4,6 млн ВПО, ще понад 6,8 млн українців перебувають за кордоном. Серед ВПО — значна частка сімей загиблих, які евакуювалися з прифронтових або окупованих територій. Для них оформлення документів ускладнюється відсутністю за місцем реєстрації, труднощами з отриманням довідок від військових частин, що можуть бути розформовані або перебувати у зоні бойових дій.

До 1 листопада 2025 року всі ВПО були зобов'язані пройти обов'язкову фізичну ідентифікацію для підтвердження свого статусу та права на соціальні виплати. Для сімей загиблих, які перебувають у тяжкому психологічному стані, мають маленьких дітей або є людьми похилого віку, ця вимога могла стати непереборним бар'єром і реальною загрозою втрати соціальних виплат [12].

Хоча закон гарантує безоплатну правничу допомогу сім'ям загиблих, фактичний доступ до неї є нерівномірним у різних регіонах України. У прифронтових та деокупованих громадах центри безоплатної правової допомоги або недоукомплектовані, або зазнають труднощів із забезпеченням роботи. Правозахисна організація «Право на захист» фіксує систематичний брак кваліфікованих юристів для ведення справ у категорії соціальних гарантій сімей загиблих.

Найсерйознішим системним ризиком є фінансова стійкість системи соціальних виплат в умовах воєнного стану. Станом на 2025 рік на соціальний захист населення передбачено 420,9 млрд грн — на рівні видатків 2024 року. При цьому перелік осіб, які мають право на виплати, постійно розширюється, а тривалість конфлікту залишається невизначеною. Аналіз відновлення соціального сектору засвідчив: для повноцінного відновлення сфери соціального захисту України необхідно щонайменше 39 мільярдів доларів США.

Особливу загрозу становить запроваджена з вересня 2025 року схема поетапної виплати ОГД рівними частками впродовж 80 місяців. З одного боку, це знижує одномоментне навантаження на державний бюджет. З іншого — родини, що мають нагальні потреби (оренда житла, навчання дітей, медичне лікування), обмежені у праві вільно розпоряджатися всією сумою відразу. Нормативне закріплення поетапності без механізму дострокової виплати за обґрунтованими підставами є потенційним порушенням принципу розумності обмежень [13].

Прецедент зупинення санаторно-курортних пільг у 2024 році є тривожним сигналом: у разі подальшого погіршення бюджетної ситуації перелік «заморожених» пільг може розширитися. Це суперечить конституційному принципу незворотності соціальних прав (стаття 22 Конституції України) та міжнародним стандартам у сфері прав людини. Ризик полягає у тому, що бюджетна доцільність може систематично превалювати над принципом незменшуваності соціальних гарантій.

Лише 2 травня 2025 року набрав чинності Закон № 4351-XI, яким вносяться зміни до законодавства в частині призначення ОГД родинам добровольців, загиблих під час захисту України. Упродовж трьох років повномасштабної війни родини добровольців перебували в юридично невизначеній зоні, оспоруючи своє право на виплати в судах. Подібна ситуація може повторитися щодо інших категорій, які ще не охоплені законодавчим регулюванням, наприклад, щодо членів сімей загиблих з числа іноземних громадян, які воювали на боці України.

Значним ризиком залишається правова невизначеність щодо осіб, зниклих безвісти. Кількість таких осіб, за різними оцінками, сягає десятків тисяч. Сім'ї зниклих отримують щомісячні виплати близько 120 тисяч гривень, однак не мають права на ОГД та пенсію у зв'язку з втратою годувальника аж до офіційного підтвердження факту загибелі. Процедура визнання особи безвісно відсутньою або померлою через суд (статті 43–46 ЦПК України) є тривалою і болісною. При цьому обов'язок доведення покладається на членів сім'ї, а не на державу, що є несправедливим розподілом процесуального тягаря [14].

Практика свідчить, що сім'ї загиблих, які мають доступ до кваліфікованої правової допомоги або живуть у великих містах, значно ефективніше реалізують свої права порівняно з родинами у сільській місцевості або переміщеними громадянами. Різниця у кількості успішно виплачених ОГД між регіонами відображає не різницю у кількості

загиблих, а різницю у доступі до правових механізмів. Це є формою непрямой дискримінації, яка не врегульована чинним законодавством.

Окремим, але не менш значущим ризиком є психологічна вразливість сімей загиблих у процесі взаємодії з бюрократичними структурами. Відсутність «служб супроводу» з реальними повноваженнями в органах соціального захисту означає, що сім'ї залишаються сам на сам із складними юридичними процедурами в найтяжчий момент свого життя. Хоча Концепція цивільно-військового співробітництва ЗСУ від 22.07.2024 передбачає підрозділи соціального супроводу, їх функціонування поки що охоплює переважно рівень військових частин, а не органів соціального захисту населення [15].

Підсумовуючи, можна констатувати, що в Україні закладено юридичний фундамент соціального захисту сімей загиблих захисників, який відповідає демократичним стандартам і міжнародним зобов'язанням держави. Водночас розрив між нормою та практикою залишається значним. Подолання цього розриву вимагає не лише вдосконалення законодавства, а й суттєвого посилення адміністративної спроможності держави, стабільного бюджетного забезпечення та впровадження механізмів реального громадського контролю за виконанням гарантованих зобов'язань.

ВИСНОВКИ

Отже, проведений аналіз правового регулювання соціальної підтримки сімей загиблих Захисників і Захисниць України дає підстави стверджувати, що в умовах повномасштабної війни в Україні сформовано комплексну та багаторівневу систему державних гарантій, спрямованих на забезпечення належного рівня соціального захисту цієї вразливої категорії осіб. Законодавство охоплює як матеріальні аспекти (одноразова грошова допомога, пенсійне забезпечення, пільги), так і нематеріальні (психологічна підтримка, правова допомога, освітні гарантії), що загалом відповідає принципам соціальної держави та міжнародним стандартам у сфері прав людини.

Суттєвим досягненням останніх років стало оновлення нормативної бази з урахуванням викликів воєнного часу. Зокрема, розширено коло осіб, які визнаються членами сімей загиблих, врегульовано питання прав повнолітніх дітей на отримання одноразової грошової допомоги, усунуто дисбаланс між правами сімей загиблих і зниклих безвісти, а також запроваджено уніфікований підхід до визначення обсягу державної підтримки. Важливою є і цифровізація процедур — можливість подання заяв через електронні сервіси значно спрощує доступ до соціальних гарантій.

Водночас, незважаючи на наявність розгалуженої правової бази, практика її реалізації демонструє низку системних проблем. Однією з ключових є складність та надмірна формалізованість процедур отримання соціальних виплат, що покладає на сім'ї загиблих додатковий адміністративний тягар у період глибокої психологічної травми. Особливо це стосується необхідності збору великої кількості документів, підтвердження факту спільного проживання без реєстрації шлюбу, а також судового встановлення юридично значущих фактів.

Не менш гострою проблемою залишається затягування строків розгляду заяв та виплати одноразової грошової допомоги. Відсутність чітко визначених законодавчих строків та ефективних механізмів контролю за їх дотриманням створює передумови для порушення прав заявників. У багатьох випадках реалізація гарантованих прав стає можливою лише після звернення до суду, що свідчить про недостатню ефективність адміністративних процедур.

Окрему увагу слід приділити проблемі доступності соціального захисту для внутрішньо переміщених осіб та мешканців сільських і прифронтових територій. Нерівномірність доступу до правничої допомоги, адміністративних послуг і

інформаційної підтримки фактично створює ситуацію непрямой дискримінації, коли обсяг реалізованих прав залежить не від законодавчих гарантій, а від місця проживання чи соціального статусу.

Суттєвим викликом є також фінансова стійкість системи соціального забезпечення в умовах тривалої війни. З одного боку, держава зобов'язана гарантувати незменшуваність соціальних прав, з іншого — обмеженість бюджетних ресурсів зумовлює необхідність пошуку компромісних рішень, таких як поетапна виплата допомоги. Проте такі механізми повинні бути збалансованими та передбачати можливість гнучкого реагування на потреби конкретних сімей, щоб уникнути порушення принципу соціальної справедливості.

Проблемним залишається і питання правового статусу осіб, зниклих безвісти, та їхніх сімей. Відсутність оперативних і справедливих процедур встановлення юридичних фактів, а також покладення тягаря доказування на родичів суперечать принципам гуманізму та соціальної держави. Це вимагає перегляду підходів до регулювання цієї сфери з метою підвищення ролі держави у забезпеченні прав таких сімей.

Не можна ігнорувати й фактор психологічної вразливості родин загиблих. Наявні механізми підтримки є недостатньо інституціоналізованими та не забезпечують системного супроводу сімей у процесі реалізації їхніх прав. Запровадження ефективних служб соціального супроводу могло б суттєво знизити рівень стресу та підвищити ефективність взаємодії громадян із державними органами.

Таким чином, попри значний прогрес у формуванні нормативно-правової бази, ключовою проблемою залишається розрив між законодавчо закріпленими гарантіями та їх фактичною реалізацією. Подолання цього розриву потребує комплексного підходу, який включає: спрощення адміністративних процедур, встановлення чітких строків розгляду заяв, посилення відповідальності посадових осіб, розширення доступу до безоплатної правничої допомоги, розвиток цифрових сервісів, а також забезпечення стабільного фінансування соціальних програм.

У перспективі важливим напрямом удосконалення системи соціального захисту має стати орієнтація на принцип «людиноцентричності», коли держава не лише формально гарантує права, а й забезпечує їх реальну доступність і ефективність. Лише за таких умов можна досягти справжньої соціальної справедливості та належним чином вшанувати подвиг тих, хто віддав життя за незалежність України, забезпечивши гідне життя їхнім родинам.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами). Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо соціального захисту сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України : Закон України від 09.12.2023 № 3515-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3515-20>
3. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII (зі змінами та доповненнями). Відомості Верховної Ради України. 1993. № 45. Ст. 425. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>
4. Правовий навігатор. Родини загиблих. URL: <https://navigator.pryncyp.org/family/family-of-fallen>
5. Міністерство у справах ветеранів України. Якими пільгами користуються члени сім'ї загиблого (померлого) ветерана війни та члени сім'ї загиблого (померлого)

- Захисника чи Захисниці України. URL: <https://mva.gov.ua/veteranam/yakimi-pilgami-koristuutsya-chleni-simi-zagiblogo-pomerlogo-veterana-viyni>
6. Головне управління Пенсійного фонду України у Вінницькій області. Пенсія в разі втрати годувальника – військовослужбовця. Особливості призначення для батьків та дружини (чоловіка). 2024. URL: <https://www.pfu.gov.ua/vn/405525-pensiya-v-razi-vtraty-goduvalnyka/>
 7. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV (зі змінами). Відомості Верховної Ради України. 2003. № 49–50. Ст. 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>
 8. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Пільги та виплати членам сімей загиблих військовослужбовців. URL: <https://ombudsman.gov.ua/uk/pilgi-ta-viplati-chlenam-simej-zagiblih-vijskovosluzhbovciv>
 9. Chernikov Law. Чи мають право повнолітні діти на ОGD по загибелі військовослужбовця? URL: <https://chernikovlaw.com.ua/public/stat/chy-maiut-pravo-povnolitni-dity-na-ohd-po-zahybeli-viiskovosluzhbovtsia>
 10. Урядовий контактний центр. Соціальний захист, гарантії та пільги сім'ям загиблих (померлих) ветеранів війни, Захисників і Захисниць України. URL: <https://ukc.gov.ua/knowledge/sotsialnyi-zahyst-garantiyi-ta-pilgy-sim-yam-zagyblyh-pomerlyh-veteraniv-viyny/>
 11. Молот Є. Грошове забезпечення військовослужбовців в Україні 2025: повний юридичний посібник. 2025. 24 берез. URL: <https://lisamolot.legal/groshove-zabezpechennya-vijskovosluzhbovcziv-v-ukrayini-2025-povnyi-yurydychnyj-posibnyk/>
 12. Об'єднання профспілок м. Києва. Що зміниться в Україні з 01 листопада 2025 року. URL: <https://kyiv.fpsu.org.ua/index.php/novyny/novyny-obiednannia/2259-shcho-zminitsya-v-ukrajini-z-01-listopada-2025-roku>
 13. Кабінет Міністрів України. Соціальний бюджет-2025: збільшення витрат на розвиток соціальних послуг. 2024. 25 листоп. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/sotsialnyi-biudzheth-2025-zbilshennia-vytrat-na-rozvytok-sotsialnykh-posluh-ta-vykhovannia-ditei-v-simeinykh-formakh>
 14. РБК-Україна. Рада ухвалила законопроект щодо соціального захисту військовослужбовців базової служби (реєстр. № 13646). 2025. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/robo-ta-vidpustki-ta-viplati-rada-uhvalila-1772019845.html>
 15. Соціальне забезпечення та підтримка військовослужбовців та членів їх сімей. Департамент соціального забезпечення МОУ. 2023. URL: <https://social.mil.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/soczialni-garantiyi-vijskovosluzhbovcziv.pdf>

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). Constitution of Ukraine: Law of Ukraine No. 254k/96-VR of June 28, 1996 (as amended). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, (30), Art. 141. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Verkhovna Rada of Ukraine. (2023). On amendments to certain legislative acts of Ukraine regarding social protection of families of fallen (deceased) Defenders of Ukraine: Law of Ukraine No. 3515-IX of December 9, 2023. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3515-20>
3. Verkhovna Rada of Ukraine. (1993). On the status of war veterans and guarantees of their social protection: Law of Ukraine No. 3551-XII of October 22, 1993 (as amended).

- Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, (45), Art. 425.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>
4. Legal Navigator. (n.d.). Families of the fallen.
<https://navigator.pryncyp.org/family/family-of-fallen>
5. Ministry of Veterans Affairs of Ukraine. (n.d.). Benefits for family members of fallen (deceased) war veterans and Defenders of Ukraine.
<https://mva.gov.ua/veteranam/yakimi-pilgami-koristuutsya-chleni-simi-zagiblogo-pomerlogo-veterana-viyni>
6. Pension Fund of Ukraine (Vinnytsia Regional Office). (2024). Survivor's pension for military personnel: особеності призначення для батьків та дружини (чоловіка).
<https://www.pfu.gov.ua/vn/405525-pensiya-v-razi-vtratyu-goduvalnyka/>
7. Verkhovna Rada of Ukraine. (2003). On mandatory state pension insurance: Law of Ukraine No. 1058-IV of July 9, 2003 (as amended). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, (49–50), Art. 376. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>
8. Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights. (n.d.). Benefits and payments to family members of fallen military personnel. <https://ombudsman.gov.ua/uk/pilgi-ta-viplati-chlenam-simej-zagiblih-vijskovosluzhbovciv>
9. Chernikov Law. (n.d.). Do adult children have the right to a one-time financial assistance in case of a serviceman's death? <https://chernikovlaw.com.ua/public/stat/chy-maiut-pravo-povnolitni-dity-na-ohd-po-zahybeli-vijskovosluzhbovtisia>
10. Government Contact Center. (n.d.). Social protection, guarantees and benefits for families of fallen (deceased) war veterans and Defenders of Ukraine.
<https://ukc.gov.ua/knowledge/sotsialnyi-zahyst-garantiyi-ta-pilgy-sim-yam-zagyblyh-pomerlyh-veteraniv-viiny/>
11. Molot, Y. (2025, March 24). Financial support of military personnel in Ukraine 2025: full legal guide. <https://lisamolot.legal/groshove-zabezpechennya-vijskovosluzhbovcziv-v-ukrayini-2025-povnyj-yurydychnyj-posibnyk/>
12. Kyiv Trade Union Association. (n.d.). What will change in Ukraine from November 1, 2025. <https://kyiv.fpsu.org.ua/index.php/novyny/novyny-obiednannia/2259-shcho-zminitsya-v-ukrajini-z-01-listopada-2025-roku>
13. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024, November 25). Social budget 2025: increased expenditures for the development of social services.
<https://www.kmu.gov.ua/news/sotsialnyi-biudzheth-2025-zbilshennia-vytrat-na-rozvytok-sotsialnykh-posluh-ta-vykhovannia-ditei-v-simeinykh-formakh>
14. RBC-Ukraine. (2025). Parliament adopted draft law on social protection of basic military service personnel (Reg. No. 13646). <https://www.rbc.ua/rus/news/robota-vidpustki-ta-viplati-rada-uhvalila-1772019845.html>
15. Ministry of Defence of Ukraine. (2023). Social support and protection of military personnel and their family members. <https://social.mil.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/soczialni-garantiyi-vijskovosluzhbovcziv.pdf>